

Juhász Andrea Erika

A fiatalkorúak elhelyezésének problémái Törökországban

Bevezető gondolatok

A török *Fiatalkorúak bíróságának létrehozásáról, feladatairól és eljárásáról* szóló törvény¹ szerint a fiatalkorúakat a speciálisan a számukra létrehozott intézetekben kell elhelyezni. Amennyiben nincs ilyen intézet, akkor a felnőttkorúak börtönének a fiatalkorúak számára kialakított részlegén kell a fogvatartást végrehajtani.

A gyakorlatban ez úgy valósul meg, hogy a **török börtönrendszerben** a fiatalkorúakat a felnőttkorúak börtöneinek fiatalkorúak fogvatartására szolgáló részlegeiben vagy a négy fiatalkorúak zárt büntetés-végrehajtási intézetének valamelyikében helyezik el. Az *Európa Tanács Kínzás Elleni Bizottságának* (továbbiakban: CPT) 2012. évi rendelkezésre álló adatai szerint a 2 091 fiatalkorú fogvatartott közül ugyanakkor 724-et tartottak fogva speciális intézetben (81-et javítóintézetben és 643-at börtönben), míg a jelentős többséget (1367 főt) a felnőttkorúak börtönének elkülönített részlegében.²

A CPT 1997. október 5. és 17. között tett törökországi látogatása során már komoly kételyét fejezte ki jelentésében azzal a gyakorlattal kapcsolatban, hogy *a fiatalkorúakat a felnőttkorúak börtöneiben helyezik el*. Bár az izmiri, mersini és ünyei börtönökben teljesen elkülönítették őket a felnőttektől, a Bizottság mégis úgy gondolta, hogy olyan rendszernek voltak a fiatalok kitéve, amely nem volt megfelelő számukra. A testület utalt arra, hogy a céltudatos tevékenységek hiánya minden fogvatartottra káros hatású, de a megfelelő fizikai és szellemi aktivitás mellőzése egy fiatalra különösen negatív kihatással van.

A CPT véleménye szerint a fiatalkorúak számára az a legideálisabb, ha kifejezetten a számukra létrehozott intézetekben helyezik el őket, ahol az igényeiknek megfelelő környezet alakítanak ki, és a személyzet is olyan emberekből áll, akik speciálisan a fiatalkorúakkal tudnak foglalkozni.³

A CPT ezt követően a 2001-es, valamint a 2004-es látogatásai során megerősítette és világosan kifejtette kétségeit azzal kapcsolatban, hogy a fiatalkorúakat a felnőttkorúak intézeteiben helyezik el. A testület egyúttal annak a véleményének is hangot adott, hogy a közepszerű tárgyi feltételek és a leamortizálódott rezsim

1 Law on the Establishment, Duties and Procedures of Juvenile Courts (Law No. 2253 of 21 November 1979; repealed and replaced by Law No. 5395 of 15 July 2005 on the Protection of the Child) Art. 37

2 Report to the Turkish Government on the visit to Turkey carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 21 to 28 June 2012. CPT/Inf (2013) 27. Strasbourg, 10 October 2013. 11–12. p.

3 Report to the Turkish Government on the visit to Turkey carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 5 to 17 October 1997. CPT/Inf (99) 2. Strasbourg, 23 February 1999. 34. p.

kombinációja teljesen alkalmatlan a fogvatartottak ezen kategóriája számára. A Bizottság további kételyeit a 2004-es országlátogatás így csak megerősítette, és egyértelművé tette, hogy a török hatóságok keveset valósítottak meg a gyakorlatban abból, amit az 1997-es látogatás során számukra javasoltak.⁴

A nemzetközi dokumentumok közül a *Pekingi Szabályok*⁵ rögzíti, hogy a fiatalkorúakat külön büntetés-végrehajtási intézetben kell elhelyezni, vagy a felnőttkorúak börtönének elkülönített részlegén.

Az ENSZ Gyermek Jogairól Szóló Egyezmény⁶ a 37. cikk a) pontjában mondja ki, hogy az „Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy gyermeket ne lehessen sem kínzásnak, sem kegyetlen, embertelen, megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni.” A c) pontban pedig a következőt szögezi le: „Különösképpen el kell különíteni a szabadságától megfosztott gyermeket a felnőttektől, kivéve, ha a gyermek mindenképp felett álló érdekében ennek ellenkezője tűnik ajánlatosabbnak”.

Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága a következőképpen támasztotta alá a felnőttkorúak és a fiatalkorúak elkülönítésének a szükségességét: „Bőséges bizonyíték van azzal kapcsolatban, hogy a gyermekeknek a felnőttkorúak börtöneiben való elhelyezése veszélyezteti az alapvető biztonságukat, a jólétüket és a jövőjüket; hogy tartózkodjanak újabb bűncselekmény elkövetésétől, illetve, hogy visszailleszkedjenek a társadalomba.”⁷

Az ENSZ Közgyűlésének a szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelméről szóló határozata⁸ is leszögezi, hogy minden fogva tartó intézetben el kell különíteni egymástól a fiatalkorúakat és a felnőttkorúakat.

Az európai börtönügy alapnormája, az *Európai Börtönszabályokról* szóló Rec (2006) 2 ajánlás⁹ a tagállamok számára kifejezetten előírja, hogy a 18. életévüket be nem töltött fiatalokat a számukra létrehozott intézményekben kell elhelyezni és nem tarthatók fogva a felnőttkorúak büntetés-végrehajtási intézeteiben. Ha kivételesen ilyen intézetben kerül sor az elhelyezésükre, akkor „külön szabályokkal kell rendezni a helyzetüket és a szükségleteiket”.¹⁰

Kiemelésre érdemes még e témával kapcsolatban az Európai Börtönszabályok következő pontja: „35.1. Ha a tizennyolcadik életévüket be nem töltött kiskorúakat

4 Report to the Turkish Government on the visit to Turkey carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 16 to 29 March 2004. CPT/Inf (2005) 18. Strasbourg, 8 December 2005. 34. p.

5 United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice („The Beijing Rules”). Adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985 (A/RES/40/33.)26.3

6 Convention on the Rights of the Child. Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989 entry into force 2 September 1990, in accordance with article 49

7 Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 10, Children’s Rights in Juvenile Justice, 25 April 2007 (CRC/C/GC/10), par. 85. Idézi: United Nations Office on Drugs and Crime: Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law. Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary. United Nations, New York, 2013. 116. p.

8 United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty. Adopted by General Assembly resolution 45/113 of 14 December 1990 (A/RES/45/113.) 29.

9 Recommendation Rec (2006) 2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules

10 Európai Börtönszabályok 11.1-11.2.

kivételesen felnőttek büntetés-végrehajtási intézetében tartanak fogva, a hatóságoknak oda kell figyelni arra, hogy a fiatalok fogvatartottak ne csupán azokhoz a szolgáltatásokhoz jussanak hozzá, amelyek valamennyi fogvatartott számára hozzáférhetőek, hanem olyan szociális, pszichológiai és oktatási szolgáltatásokhoz, lelki gondozáshoz és szabadidős programokhoz, illetőleg ezeket kiváltó tevékenységekhez, amelyek a szabad környezetben élő kiskorúak számára elérhetőek.”

A *szankciók vagy intézkedések hatálya alatt álló fiatalok elkövetőkről* szóló Európa Tanácsi ajánlás¹¹ szintén kimondja, hogy csak a fiatalok mindenek felett álló érdeke indokolhatja a felnőttkorúak intézetében való elhelyezést.

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga

Az *Emberi Jogok Európai Bírósága* (továbbiakban: Bíróság) esetjogából leszűrhető, hogy ha a fiatalok felnőttkorúak börtönében helyezték el és ezáltal neki pszichés fájdalmat okoztak, az megalapozta az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikkében lefektetett tilalmat, pontosabban az embertelen vagy megalázó bánásmódot. Amennyiben pedig a fiatalok ezzel összefüggésben öngyilkosságot követett el, a Bíróság a 2. cikk, azaz az „Élethez való jog” sérelmét állapította meg.

A *Güveç kontra Törökország*¹² ügyben a kérelmező egy 1980-ban született török állampolgár volt, akit a bíróság 8 év 4 hónap szabadságvesztés-büntetésre ítélt. A kérelmező az ügyben többek között azzal a kifogással élt, hogy fiatalosága ellenére felnőttkorúak büntetés-végrehajtási intézetében helyezték el öt éven keresztül, amely miatt többször öngyilkosságot kísérelt meg.

2000 augusztusában megvizsgálta a börtönorvos, aki megállapította, hogy a panaszos számos súlyos pszichiátriai problémával küzdött, és 1999-ben kétszer kísérelt meg öngyilkosságot a börtönben. Az orvos megállapította továbbá, hogy a börtönkörnyezet nem volt alkalmas a fogvatartott kezelésére, ezért őt egy speciális kórházba kellene áthelyezni. A pszichiátriai kórházban egy újabb jelentés készült, amelyben az állt, hogy 1998-ban is megkísérelte megölni magát, illetve, hogy „súlyos depresszióval” kezelték 2000 júniusa és júliusa között. A jelentés továbbá rögzítette azt is, hogy a panaszos pszichológiai problémái a fogvatartása során kezdődtek. Miután visszaszállították a börtönbe, romlott az állapota és senkivel nem volt hajlandó szóba állni. A kérelmező a fentiekben túl előadta a Bíróság előtt, hogy a rendőrségi őrizet alatt áramütést kapott, továbbá gumibottal is megverték.

A nemzeti bírósági tárgyalások közül kiemelésre érdemes a 12., amely 2000. október 10-én volt. Ekkor *Mükrim Avci*, a panaszos jogi képviselője vette át a képviselést, aki írásbeli beadványaiban a következőképpen érvelt. Előadta, hogy a panaszos tizenöt éves volt, amikor letartóztatták. Törökország részese az ENSZ Gyermek Jogairól Szóló Egyezménynek, amely 40. § 3. pontja a fiatalok vádlot-

11 Recommendation CM/Rec (2008)11 of the Committee of Ministers to member States on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, adopted by the Committee of Ministers on 5 November 2008 at the 1040th meeting of the Ministers' Deputies, par. 59.1

12 *Güveç v. Turkey*. Application No: 70337/01, date of judgment: 20 January 2009

takkal foglalkozik, pontosabban azzal, hogy az esetükben különleges eljárásra és intézményekre van szükség. A panaszost pedig annak ellenére rendes bíróság ítélte el, hogy Törökországban létezik fiatalok bírósága. Az ügyvéd álláspontja szerint amennyiben fiatalok bírósága¹³ tárgyalta volna az ügyet, akkor nem kerül sor 12 napos rendőrségi őrizetbe és rövidebb időn belül lezárulhatott volna az eljárás. Hozzátette továbbá, hogy a bánásmód, amelynek kitétek védelmét az őrizetben, továbbá a fogvatartás hossza a börtönben, túl sok egy fiatalok számára, amit ilyen korban el tudott volna viselni.

A panaszos, hivatkozva az Egyezmény 3. cikkére, a Bíróságtól annak megállapítását kérte, hogy embertelen, megalázó bánásmódnak vetették alá, mivel felnőttok börtönében helyezték el, illetve nem fiatalok bírósága vizsgálta ki az ügyét. Panaszai alátámasztására a fiatal hivatkozott többek között például a CPT jelentésére is, amelyben a Kínzás Elleni Bizottság kifejtette aggodalmát azzal a gyakorlattal, fogvatartási politikával kapcsolatban, hogy Törökországban a fiatalokat többször felnőttok börtönében helyezik el.

A Bíróság az ügyvel kapcsolatban először leszögezte, hogy a panaszosnak felnőttok börtönében való fogvatartása a vonatkozó hatályos török jogszabályok és a nemzetközi kötelezettségek megszegése volt. Kifejtette továbbá, hogy a 2001. áprilisi orvosi jelentés alapján a fogvatartott pszichés problémái a fogvatartása során kezdődtek és azok csak rosszabbodtak. A Bíróság előadta, hogy a kérelmező mindösszesen tizenöt éves volt, amikor a börtönbe került, és az életének elkövetkező öt évét felnőttekkel kellett együtt eltöltenie. Az első hat és fél hónapban nem kapott megfelelő jogi tanácsadást és jogi képviselést sem. Ezek a körülmények, illetve az a tény, hogy a bűncselekmény, amit elkövetett, a hatályos jogszabályok alapján halálbüntetéssel volt büntethető, összességében teljes bizonytalanságot eredményezett számára. Mivel felnőttok börtönében helyezték el, így számos korlátozás (pl. családdal való kapcsolattartás) alá esett. A Bíróság álláspontja szerint ezek a szempontok kétségtelesen lelki problémákat eredményeztek, és tragikusan arra vezették a fiatalot, hogy életének eldobásával próbálkozzon. A strasbourgi testület úgy gondolta, hogy a hatóságok közvetlenül felelősek voltak a problémák kialakulásáért és azért, hogy nem nyújtottak megfelelő orvosi ellátást számára. Összegezve a Bíróság megállapította, hogy a fiatalok életkora, továbbá a fogvatartás hossza a börtönben a felnőttekkel, illetve az a körülmény, hogy nem kapta meg a megfelelő egészségügyi ellátást, és végül, hogy nem tették meg a szükséges lépéseket annak érdekében, hogy elkerüljék az újabb öngyilkossági kísérletét, az Egyezmény 3. cikkének megsértését eredményezte, azaz a fiatalok a török hatóságok embertelen, megalázó bánásmódnak vetették alá.

A Çoşelav kontra Törökország¹⁴ ügyben az Emberi Jogok Európai Bírósága a török hatóságok felelősségét egy fiatalok fogvatartott felnőttok börtönében elkövetett befolyásolt öngyilkossága miatt állapította meg.

¹³ A török *Gyermekvédelmi törvény* értelmében a 18 éven aluli fiatalok ügyében a fiatalok bírósága jár el, azonban ha a fiatal felnőttokkal együtt követi el a bűncselekményt, akkor a felnőttokkal együtt rendes bíróság előtt tárgyalják az ügyét.

¹⁴ Çoşelav v. Turkey. Application No: 1413/07, date of judgment: 9 October 2012

A panaszosok annak a fiatal fogvatartottnak (Bilal) a szülei voltak, aki 2004. december 17-én felakasztotta magát egy, a zárkájában található vasrúdra az ágyneműjével. Ezt megelőzően a fiatalnak már két öngyilkossági kísérlete volt. Az első 2003. december 29-én, amikor a karsi börtön fiatalok fogvatartottakat elhelyező részlegének udvarán próbálta felakasztani magát. Ekkor sikerült újraéleszteni, és visszahelyezték a zárkájába. Ezután az eset után fegyelmi eljárást is indítottak ellene arra hivatkozva, hogy „rossz példát mutatott a többi fogvatartottnak”. A fiatal 2004. január 19-én már túladagolással próbálkozott. Ekkor elszállították kórházi kezelésre, majd 2004. január 28-án az erzurumi börtönbe, ahol néhány nappal később a felnőttek fogvatartására szolgáló szárnyon helyezték el. Bilal 2004. decembere és 2005. februárja között összesen 22 levelet küldött a hatóságoknak, hogy beszélni szeretne a börtönigazgatóval a személyes problémáiról. Egy alkalommal, amikor az igazgató-helyettessel beszélt, és elutasították az áthelyezésére irányuló kérelmét, egy borotvapengével próbált rátámadni az egyik börtönőrre, tört és zúzott a zárkájában, továbbá felgyújtotta a matracát. Az öngyilkosságának napján délelőtt 10 órakor még a betegszobába vitték, mert többször is falba verte a fejét. Miután visszavitték a zárkájába, délután 13:30-kor végzett magával.

Még aznap megállapítást nyert, hogy a halál oka fulladás volt. Minden megkérdezett börtönalkalmazott és fogvatartott azt válaszolta, hogy tudott arról: Bilalnak problémái voltak. A török hatóságok 2005. április 29-én lezárták a nyomozást arra hivatkozva, hogy senki sem felelős a fogvatartott haláláért, mivel senki sem ösztönözte az öngyilkosság elkövetésére. A fogvatartott szülei az Egyezmény 2. cikkére hivatkozva fordultak a Bírósághoz, és azt állították, hogy a török hatóságok felelősek a fiuk haláláért, továbbá, hogy nem vizsgálták ki megfelelően a halálával kapcsolatos körülményeket.

A Bíróság megállapította az ügyel kapcsolatban, hogy a hatóságoknak elegendő figyelmeztető jel állt rendelkezésére azzal kapcsolatban, miszerint a fiataloknál fennáll az öngyilkosság kockázata (két öngyilkossági kísérlet, önkárosító magatartások és egyéb aggályos események, pl. a börtön személyzetre támadás). Ezen kockázatok tudata ellenére a hatóságok nem tettek meg minden szükséges óvintézkedést annak érdekében, hogy elkerüljék a tragédiát. A Bíróság álláspontja szerint különösen meglepő az, hogy az öngyilkosság napján a fogvatartottat kritikus lelkiállapota ellenére visszavitték a cellájába és felügyelet nélkül egymagára hagyták. A strasbourgi testület kifejtette továbbá, hogy Bilalnak a súlyos pszichés problémái miatt orvosi segítségre lett volna szüksége, nem pedig fegyelmi büntetésre vagy közömbösségre. A Bíróság mindezekre figyelemmel így arra a következtetésre jutott, hogy a török hatóságok nemcsak azzal felelősek a fiatalok fogvatartott állapotának a romlásáért, hogy ők felnőttek börtönében tartották fogva, hanem azzal is, hogy nem nyújtottak számára semmilyen orvosi vagy más szakellátást, így megsértették az Egyezmény 2. cikkét.

Összegzés

A fiatalkorúakkal szembeni eltérő bánásmódot életkori sajátosságaik indokolják, mivel személyiségük még kialakulóban van. Esetükben – ahogy már fentebb olvasható volt – több speciális tevékenységre van szükség az egyes intézetekben a személyiségük fejlődése érdekében. Nem elhanyagolható szempont a börtön személyzetének hozzáértése, szakértelme sem. Az eltérő bánásmód szükségessége is indokoltá teszi a felnőttektől való elkülönítésüket, amelyre kiemelt hangsúlyt fektetnek a nemzetközi és az egyes nemzeti dokumentumok is. Számos ok támasztja alá az elkülönítés szükségességét, így például kutatások igazolják, hogy a közös elhelyezés esetén a fiatalkorúak fokozottan vannak kitéve szexuális vagy más erőszak veszélyének. A kutatási eredmények arról tanúskodnak, hogy az erőszakot sok esetben a személyzet alkalmazza a fiatalokkal szemben.¹⁵ Ez pedig nyilvánvalóan olyan stresszes állapotot alakít ki a fogvatartottban, amely végül az öngyilkosság gondolatához vagy annak véghezviteléhez vezet. Ha pedig az intézet nem kezeli megfelelően a szuicid hajlamot és nem biztosítja a megfelelő orvosi ellátást, illetve nem tesz meg mindent a tragédia elkerülése érdekében, akkor az Emberi Jogok Európai Bírósága az elé kerülő esetekben – mint láttuk – az Egyezmény 3. cikkének, azaz az embertelen vagy megalázó bánásmódnak a megsértését állapítja meg.

¹⁵ Just Detention International: Fact Sheet: Incarcerated Youth at Extreme Risk of Sexual Abuse. October 2010 – <http://www.justdetention.org/en/factsheets/FactSheetYouth2010.pdf>